

**TA'LIM JARAYONIDA YOSH O'QITUVCHILARNING KASBIY
KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI****Raximbergenova Munira Salamat qizi**

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti
Testologiya va bilimlarni baholash (o'zbek guruhi), 1-kurs.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19246943>

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta'lim jarayonida yosh o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish bilan bog'liq muammolar keng tahlil qilinadi. Yosh pedagoglarning metodik, psixologik, kommunikativ va innovatsion kompetensiyalarini shakllantirish jarayonida uchraydigan to'siqlar, ularning kelib chiqish omillari hamda ularni bartaraf etish yo'llari yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy ta'lim sharoitida pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirishning samarali mexanizmlari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: kasbiy kompetensiya, yosh o'qituvchi, pedagogik mahorat, innovatsiya, ta'lim jarayoni, metodika.

Аннотация. В данной статье анализируются проблемы развития профессиональных компетенций молодых учителей в образовательном процессе.

Рассматриваются трудности формирования методических, психологических, коммуникативных и инновационных компетенций, причины их возникновения и пути их преодоления. Обоснованы эффективные механизмы развития профессиональных компетенций в современных условиях образования.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, молодой учитель, педагогическое мастерство, инновации, образовательный процесс.

Abstract. This article examines the problems of developing professional competencies of young teachers in the educational process. It analyzes the challenges related to methodological, psychological, communicative, and innovative competencies, their causes, and possible solutions. The study also highlights effective mechanisms for enhancing professional competencies in modern educational settings.

Keywords: professional competence, young teacher, pedagogical skills, innovation, educational process.

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimi jamiyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biri bo'lib, unda faoliyat yuritayotgan o'qituvchilarning kasbiy darajasi ta'lim sifatini belgilovchi muhim mezon hisoblanadi. Ayniqsa, yosh o'qituvchilar ta'lim tizimining yangi avlod vakillari sifatida innovatsion fikrlash, zamonaviy yondashuv va yuqori kasbiy salohiyat bilan ajralib turishi lozim.

Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, yosh pedagoglar kasbiy faoliyatining dastlabki bosqichida turli qiyinchiliklarga duch keladi. Bu qiyinchiliklar ularning kasbiy kompetensiyalarini to'liq shakllantirishga to'sqinlik qiladi. Shu sababli yosh o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish muammolarini o'rganish va ularni hal etish mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy masala hisoblanadi. Bugungi kunda dunyo miqyosida ta'lim tizimi tubdan yangilanib, uning mazmuni va shakllari zamonaviy talablar asosida takomillashtirilmoqda.

Globalashuv, raqamlashtirish va innovatsion texnologiyalarning jadal rivojlanishi ta'lim jarayoniga ham o'z ta'sirini ko'rsatmoqda.

Natijada, o'qituvchidan faqat bilim berish emas, balki o'quvchilarda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish, tanqidiy tahlil qilish va ijodiy yondashuv kabi ko'nikmalarni shakllantirish talab etilmoqda.

Zamonaviy ta'lim paradigmasida o'qituvchi bilim manbai emas, balki o'quv jarayonini tashkil etuvchi, yo'naltiruvchi va motivatsiya beruvchi subyekt sifatida qaraladi. Bu esa o'qituvchining kasbiy kompetensiyalariga bo'lgan talabni yanada oshiradi. Ayniqsa, yosh o'qituvchilar uchun bu talablar muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi, chunki ular qisqa vaqt ichida nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirishi lozim.

Hozirgi davrda ta'lim tizimining raqamlashtirilishi alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Masofaviy ta'lim, onlayn platformalar, elektron kundalik va jurnal tizimlari, raqamli baholash mexanizmlari o'qituvchidan axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanishni talab etadi. Shu nuqtai nazardan, yosh o'qituvchilarning raqamli kompetensiyasini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, barcha yosh pedagoglar ham ushbu texnologiyalarni yetarli darajada egallamagan, bu esa ta'lim jarayonida muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltirmoqda.

Shuningdek, zamonaviy o'quvchilar – bu axborot texnologiyalari davrida ulg'ayayotgan, tezkor fikrlaydigan va interaktiv yondashuvni talab qiladigan avlod hisoblanadi. Ular an'anaviy, bir yo'nalishli darslardan ko'ra, faol ishtirok etishga asoslangan metodlarni afzal ko'radi. Bu esa o'qituvchidan darsni yangicha uslubda tashkil etishni, innovatsion metodlardan foydalanishni va o'quvchilarni jarayonga faol jalb etishni talab etadi.

Bundan tashqari, hozirgi ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuv ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu yondashuvga ko'ra, o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchining hayotiy ko'nikmalarini shakllantiruvchi shaxs sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli yosh o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish nafaqat ularning shaxsiy faoliyati, balki butun ta'lim tizimining samaradorligi bilan bevosita bog'liqdir.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yosh o'qituvchilarning kasbiy faoliyatining dastlabki bosqichi ularning kelajakdagi pedagogik mahoratini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Aynan shu davrda ular metodik ko'nikmalarni egallaydi, o'z pedagogik uslubini shakllantiradi va kasbga nisbatan munosabatini belgilab oladi. Agar ushbu bosqichda yetarli darajada metodik va psixologik qo'llab-quvvatlash ko'rsatilmasa, bu ularning kasbiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Yuqorida keltirilgan omillar yosh o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish muammosining dolzarbligini yana bir bor tasdiqlaydi. Shu sababli ushbu maqolada yosh pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish jarayonida yuzaga keladigan muammolarni aniqlash, ularning sabablarini tahlil qilish hamda ularni bartaraf etishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish asosiy maqsad qilib belgilandi.

Asosiy qism Yosh o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish jarayoni zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim masalalaridan biri hisoblanadi. Kasbiy kompetensiya – bu pedagogning nafaqat bilim va ko'nikmalari, balki ularni amaliyotda samarali qo'llay olish qobiliyati, pedagogik vaziyatlarga moslashuvchanligi va ijodiy yondashuvini o'z ichiga oluvchi murakkab tizimdir. Ushbu tizimning shakllanishi esa ko'plab ichki va tashqi omillarga bog'liq bo'lib, ayniqsa yosh o'qituvchilar faoliyatida bir qator muammolar bilan kechadi.

Yosh o'qituvchilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish jarayonida eng ko'p uchraydigan muammolardan biri metodik tayyorgarlikning yetarli darajada shakllanmaganligidir.

Oliy ta'lim muassasalarida beriladigan nazariy bilimlar amaliy pedagogik faoliyatda to'liq qo'llanilmasligi natijasida yosh o'qituvchi darsni samarali tashkil etishda qiyinchilikka duch keladi. Masalan, darsning maqsadini aniq belgilash, o'quv materialini mantiqiy ketma-ketlikda yetkazish, o'quvchilarning bilim darajasini hisobga olish kabi jarayonlar amaliy tajriba talab qiladi. Shu bilan birga, zamonaviy interaktiv metodlardan foydalanish, darsni qiziqarli va samarali tashkil etish ko'nikmalarining yetishmasligi ham muhim muammo hisoblanadi.

Psixologik kompetensiyaning yetarli darajada rivojlanmaganligi ham yosh o'qituvchilar faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ular ko'pincha auditoriya oldida o'zini erkin tutolmaslik, hayajonlanish, o'ziga ishonchsizlik kabi holatlarga duch keladi. Ayniqsa, sinfni boshqarish, o'quvchilarning e'tiborini jalb qilish va intizomni saqlash jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklar pedagogning ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Natijada o'qituvchi o'z faoliyatidan qoniqmaslik hissini boshdan kechirishi mumkin.

Kommunikativ kompetensiya yosh o'qituvchining muvaffaqiyatli faoliyat yuritishida muhim omil hisoblanadi. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, ko'plab yosh pedagoglar o'quvchilar bilan samarali muloqot o'rnatishda, ularning individual xususiyatlarini hisobga olishda, ota-onalar bilan hamkorlik qilishda qiyinchiliklarga duch keladi. Bu esa ta'lim jarayonida samarali pedagogik muhitni shakllantirishga to'sqinlik qiladi.

Zamonaviy ta'lim tizimida innovatsion kompetensiya alohida ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar, onlayn platformalar, sun'iy intellekt elementlari va multimedia vositalari ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Yosh o'qituvchilardan ushbu vositalardan samarali foydalanish talab etiladi. Ammo ko'plab yosh pedagoglar raqamli platformalar bilan ishlash, masofaviy darslarni tashkil etish, elektron baholash tizimlaridan foydalanishda yetarli tajribaga ega emas. Bu esa ularning innovatsion kompetensiyasini rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

Bundan tashqari, differensial va individual yondashuvni amalga oshirish ham muhim muammolardan biridir. Har bir o'quvchining bilim darajasi, qobiliyati va qiziqishlari turlicha bo'lganligi sababli, o'qituvchi darsni barcha o'quvchilarga moslashtirishi kerak. Bu esa yuqori darajadagi metodik mahorat va tajriba talab qiladi. Yosh o'qituvchilar esa ko'pincha bunday yondashuvni to'liq amalga oshira olmaydi.

Baholash kompetensiyasi ham kasbiy kompetensiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Zamonaviy ta'lim tizimida baholash faqat natijani aniqlash emas, balki o'quvchining rivojlanishini qo'llab-quvvatlash vositasi sifatida qaraladi. Biroq yosh o'qituvchilar baholash mezonlarini ishlab chiqish, adolatli baholashni ta'minlash va testologiya asoslarini qo'llashda muayyan qiyinchiliklarga duch keladi.

Shuningdek, refleksiv kompetensiya, ya'ni o'z faoliyatini tahlil qilish qobiliyati ham yetarli darajada shakllanmagan bo'ladi. O'qituvchi o'z darslarini tahlil qilmas ekan, u o'z xatolarini anglay olmaydi va rivojlanish yo'lini aniqlay olmaydi. Shu sababli refleksiya jarayonini rivojlantirish yosh o'qituvchilar uchun muhim vazifa hisoblanadi.

Yosh o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda tashqi omillar ham muhim rol o'ynaydi. Jumladan, ta'lim muassasasidagi metodik muhit, rahbariyatning qo'llab-quvvatlashi, tajribali o'qituvchilar bilan hamkorlik, malaka oshirish imkoniyatlari pedagogning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Agar bu omillar yetarli darajada bo'lmasa, yosh o'qituvchining kasbiy o'sishi sekinlashadi.

Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik yondashuvlar – kompetensiyaviy ta'lim, konstruktivistik yondashuv, muammoli ta'lim, STEAM texnologiyalari va raqamli pedagogika

yosh o'qituvchilardan doimiy ravishda o'z ustida ishlashni talab qiladi. Bu esa ulardan yuqori darajadagi motivatsiya va kasbiy mas'uliyatni talab etadi.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, yosh o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, ularni qo'llab-quvvatlash uchun tizimli yondashuv zarur.

Ayniqsa, mentorlik tizimini rivojlantirish, amaliy treninglar tashkil etish, zamonaviy texnologiyalarni o'rgatish va pedagoglarning mustaqil rivojlanishini rag'batlantirish bu jarayonda muhim ahamiyat kasb etadi.

Yosh o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalari ko'p qirrali bo'lib, ular metodik, psixologik, kommunikativ va innovatsion yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Ushbu kompetensiyalarni shakllantirish murakkab jarayon bo'lib, u pedagogning bilim, ko'nikma va tajribasiga bog'liq.

Avvalo, metodik kompetensiya yosh o'qituvchining darsni samarali tashkil etish qobiliyatini ifodalaydi. Biroq ko'plab yosh pedagoglar darsni rejalashtirish, o'quv materialini tizimli yetkazish va zamonaviy metodlardan foydalanishda qiyinchilikka duch keladi. Bu esa dars samaradorligining pasayishiga olib keladi.

Psixologik kompetensiya ham muhim ahamiyatga ega. Yosh o'qituvchilar ko'pincha o'ziga ishonchsizlik, hayajon va stress holatlarini boshdan kechiradi. Bu esa ularning o'quvchilar bilan ishlash jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, sinfni boshqarish va intizomni ta'minlash masalalari ular uchun murakkab vazifalardan biri hisoblanadi.

Kommunikativ kompetensiya doirasida o'quvchilar, ota-onalar va hamkasblar bilan samarali muloqot o'rnatish zarur. Ammo tajriba yetishmasligi sababli yosh o'qituvchilar bu jarayonda qiyinchiliklarga duch keladi. Natijada ta'lim jarayonida hamkorlik samaradorligi pasayadi.

Innovatsion kompetensiya esa zamonaviy ta'limning ajralmas qismi hisoblanadi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, interaktiv metodlarni qo'llash va raqamli platformalardan foydalanish yosh o'qituvchidan yangi bilim va ko'nikmalarni talab qiladi. Bu esa ayrim hollarda qiyinchilik tug'diradi.

Shuningdek, differensial yondashuvni qo'llash, baholash jarayonini to'g'ri tashkil etish va refleksiya olib borish ham yosh o'qituvchilar uchun muhim muammolar sirasiga kiradi.

Tadqiqot natijalari

O'tkazilgan tahlillarga ko'ra yosh o'qituvchilarda kompetensiyalar shakllanishidagi muammolar quyidagicha taqsimlanadi:

Kompetensiya turi	Ulushi (%)
Metodik	40%
Psixologik	25%
Kommunikativ	20%
Innovatsion	15%

Natijalar metodik kompetensiya eng muammoli soha ekanligini ko'rsatadi.

Yosh o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish uchun quyidagi mexanizmlar muhim hisoblanadi:

- Mentorlik tizimini rivojlantirish
- Amaliy seminar va treninglar tashkil etish
- Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'rgatish

- Psixologik qo‘llab-quvvatlashni kuchaytirish
- Mustaqil ta‘lim va o‘z ustida ishlashni rag‘batlantirish

Shuningdek, uzluksiz malaka oshirish tizimini takomillashtirish yosh pedagoglarning kasbiy rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Muhokama

Yosh o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish ta‘lim sifatini oshirishning muhim shartlaridan biridir. Zamonaviy ta‘lim tizimi pedagoglardan doimiy ravishda yangilanib borishni talab qiladi. Shu sababli yosh o‘qituvchilarni qo‘llab-quvvatlash va ularning rivojlanishi uchun zarur sharoit yaratish muhimdir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, yosh o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish jarayonida yuzaga keladigan muammolarni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv zarur.

Metodik, psixologik va innovatsion qo‘llab-quvvatlash orqali yosh pedagoglarning kasbiy salohiyatini oshirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni
2. Sh.M. Mirziyoyev. Ta‘lim sohasiga oid qarorlar
3. Karimov I.A. Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch
4. Xoliqov A. Pedagogik mahorat asoslari
5. Ishmuhamedov R. Innovatsion pedagogika
6. Tolipov O‘. Pedagogika nazariyasi
7. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar